

6. Историко-культурное наследие малых городов Беларуси //Нарысы гісторыі культуры Беларусі: у 4 т. / А. І. Лакотка [і інш.]; навук. рэд. А. І. Лакотка. – Мінск: Беларус. навука, 2014. – Т. 2: Культура гарадоў X – пачатку XX ст. – С. 63–94.

7. Калачова, І. І. Этнакультурныя працэсы ў гарадской сям’і беларусаў у апошнія трыццаці XX – пачатку XXI ст.: манаграфія / І. І. Калачова. – Мінск: Беларус. навука, 2009. – 266 с.

(Дата подачы: 09.02.2021 г.)

A. I. Kaltachanka

Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы, Мінск

A. Kaltachenka

National Institute for Higher Education, Minsk

УДК 94(476)“15/17”

**ПРАГРАМА НАВУЧАННЯ ПАДЧАС
АДУКАЦЫЙНЫХ ПАДАРОЖЖАЎ МАГНАТАЎ
ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА ВА ЎНІВЕРСІТЭТЫ
ЗАХОДНЯЙ ЕЎРОПЫ Ў РАННІ НОВЫ ЧАС**

**TRAINING PROGRAM DURING EDUCATIONAL
TRAVELS OF THE MAGNATES OF THE GRAND
DUCHY OF LITHUANIA TO UNIVERSITIES
IN WESTERN EUROPE IN THE EARLIER MODERN ERA**

Артыкул прысвечаны аналізу пераліку навук, якія вывучаліся магнатамі Вялікага Княства Літоўскага падчас адукацыйных падарожжаў у XVI–XVIII стст. Разгледжаны адносіны магнатаў да філасофіі, гісторыі, рыторыкі, геаграфіі, геаметрыі, арыфметыкі, астраноміі, медыцыны і іншых навук. Асабліва ўвага нададзена пытанню вывучэння замежных моў і ваеннай адукацыі. Аналіз робіцца на аснове адукацыйных інструкцый бацькоў для сыноў і іх выхавачеляў.

Ключавыя словы: адукацыйнае падарожжа; праграма навучання; магнаты Вялікага Княства Літоўскага.

The article is devoted to the analysis of the list of sciences studied by the magnates of the Grand Duchy of Lithuania during educational trips in the XVI–XVIII centuries. The relationship of magnates to philosophy, history, rhetoric, geography, geometry, arithmetic, astronomy, medicine and other sciences is considered. Particular attention is paid to the study of foreign languages and military education. The analysis is based on educational instructions from parents to sons and their guardians.

Keywords: educational travel; training program; magnates of the Grand Duchy of Lithuania.

Адукацыйныя падарожжы – важная частка еўрапейскай культуры ранняга Новага часу. Заможныя маладыя людзі з усёй Еўропы здзяйснялі падарожжы ў пошуках ведаў. Далучаліся да гэтага працэсу і прадстаўнікі Вялікага

Княства Літоўскага. Мэтай падарожжа было знайсці лепшых настаўнікаў, атрымаць глыбокія веды па філасофіі, гісторыі, геаметрыі, арыфметыцы, рыторыцы, астраноміі і іншых навук, якія былі патрэбны, каб распачаць кар’еру. Праграма навучання магнатаў адрознівалася ад астатніх. Калі мэтай асноўнай часткі падарожнікаў быў дыплом, то тут мэты былі зусім іншыя. Найбольш ёміста і каратка іх апісаў Мікалай Крыштоф Радзівіл Сіротка: «для пазнання свету, звычаяў і вивучэння моў» [1, с. 40]. Маладыя магнаты пасля прыбыцця ў пэўны горад запісваліся ва ўніверсітэты, але заняткі ў навучальных установах наведвалі несістэматычна, часцей бралі розныя індывідуальныя ўрокі. Пры гэтым набор навук, якія вивучаў малады магнат, адрозніваўся ў розных сем’ях і нават у розных людзей адной сям’і. Прычынай гэтага былі не толькі сямейныя традыцыі ці практычная мэта адукацыі, але і персанальныя здольнасці маладога чалавека. Так, некаторыя магнаты бралі ўрокі па мастацкаму малюнку ці музыцыраванню, іншыя рабілі акцэнт на тэарэтычных і практычных ваенных навук і г. д. Аднак, нягледзячы на такія індывідуальны падыход да адукацыйнага падарожжа, можна вызначыць пэўны спіс навук, якія былі цікавыя магнатам ВКЛ у XVI–XVIII стст.

Даследаванне праграм навучання магнацкіх сыноў і спісу навук, якія былі запатрабаваныя элітай ВКЛ, магчыма дзякуючы таму, што захаваліся адукацыйныя інструкцыі бацькоў, дыярыушы саміх падарожнікаў і лісты, якія пісаліся падчас падарожжа. Найбольш цікавымі крыніцамі з’яўляюцца адукацыйныя інструкцыі. Яны пісаліся бацькамі загадзя, у іх былі парады наконт распарадку дня, спіс навук, якія бацька патрабуе вивучыць, апісанне, навошта кожная з навук патрэбна, парады наконт вольнага часу, розныя перасцярогі і г. д.

Асноўную частку захаваўшыхся адукацыйных інструкцый XVI–XVIII стст. выдалі Малгажата Эва Кавальчык (Małgorzata Ewa Kowalczyk) і Дарота Золондзь-Стшэльчык (Dorota Zołądz-Strzelczyk) у 2017 г. [1; 2]. Акрамя інструкцый даследчыкі сабралі ў адзін збор лісты Крыштафа Радзівіла наконт адукацыі яго сына Януша [1]. Асобна трэба адзначыць інструкцыі Якуба Сабескага, які пісаў іх для малодшага брата ў 1620 г. і для сваіх сыноў падчас навучання ў Кракаве (1640) і Парыжы (1645). Інструкцыі Я. Сабескага былі выдадзены ў XIX ст. [3–5] і перавыдадзены ў адзначаных вышэй зборніках [1]. Акрамя таго, Дарота Золондзь-Стшэльчык выдала ў 2020 г. вялікую працу, дзе разгледзела адукацыйныя падарожжы шляхты Рэчы Паспалітай у святле інструкцый [6].

Якія ж навукі былі цікавыя магнатам ВКЛ? Як было адзначана ў цытаце М. К. Радзівіла Сіроткі, адной з галоўных мэт адукацыйных падарожжаў у Еўропу было вивучэнне моў. Веданне некалькіх класічных і сучасных моў было абавязковым для прадстаўніка магнацкай і шляхецкай сям’і. Практычна ўсе парады бацькоў і апекуноў, якія пісаліся маладым людзям падчас адукацыйнага падарожжа, звязаны з важнасцю і найлепшымі спосабамі іх

вывучэння. Аб патрэбнасці ведаў замежных моў пісаў Крыштаф Радзівіл: «Майстэрства замежных моў спасцігай рупліва, бо гэта не дыкаратыўны навык пры дварах манархаў, на рыцарскай службе і ў пасольскіх місіях, але і вельмі патрэбная навука, калі часам без перакладчыка з рознымі шляхетнымі людзьмі і сябрамі ў замежных краінах неабходна весць перапіску...» [1, с. 243].

Першая група моў, якія вивучалі маладыя магнаты, – гэта класічныя мовы: лацінская, старажытнагрэчаская, іўрыт. Лацінская мова адыгрывала важную ролю ў культурным, навуковым, рэлігійным і палітычным жыцці Еўропы. Вучылі лацінскую мову дома, у школах, а падчас адукацыйных падарожжаў была магчымасць удасканаліць свой узровень. Старажытнагрэчаскую мову і іўрыт вучылі не так дасканала, але ж шмат важных навуковых, рэлігійных і літаратурных прац было на іх напісана, таму факультатыўна, з улікам здольнасцей і наяўнасці часу ўвагу звярталі.

Сярод сучасных моў асаблівай павагай карысталіся нямецкая (заходнія суседзі Рэчы Паспалітай, значны час гэта мова была пануючай пры каралеўскім двары), італьянская (Італія была адным з важнейшых напрамкаў адукацыйных падарожжаў, акрамя таго, у магнатаў каталіцкага веравызнання былі цесныя сувязі з італьянскімі палітыкамі, рэлігійнымі і культурнымі дзеячамі), французская (была цікавая культура Францыі, а з XVII ст. паступова пачаў узростаць яе палітычны і ваенны аўтарытэт ў Еўропе, акрамя таго, французская мова з’явілася пры каралеўскім двары пры Уладзіславе IV, калі ён ажаніўся на французскай княжне) [6, с. 257]. Акрамя азначаных моў, якія вивучалі практычна ўсе падарожнікі, можна знайсці звесткі пра вивучэнне і валоданне англійскай, іспанскай, рускай, турэцкай, венгерскай мовамі. Але валоданне імі было абумоўлена асабістымі абставінамі ці пэўнай кар’ернай стратэгіяй і неабходнасцю.

Для лепшага засваення замежнай мовы бацькі раілі сваім сынам не толькі наймаць лепшых настаўнікаў, але і размаўляць са слугамі, сябрамі і апекунамі на той мове, якую вивучыць было патрэбна. Прыклад такога падыходу можна знайсці ў інструкцыі Якуба Сабескага, напісанай выхаванцям сыноў, пану Архоўскаму. Я. Сабескі пісаў, што яго сынам патрэбна ведаць турэцкую мову, і раіў знайсці хлопца, які б «па-турэцку іх вучыў, прыслужваў бы ім, граў з імі» і такім чынам падчас штодзённага жыцця мова была б вивучана [3, с. 38]. Некаторыя бацькі раілі не збіраць вакол сябе палякаў і ліцвінаў ці выбіраць тыя краіны і гарады, дзе іх няшмат, каб ясна паглыбляцца ў моўнае асяроддзе [4, с. 43]. Акрамя таго, бацькі патрабавалі пісаць лісты дадому на мове той краіны, дзе знаходзіцца сын. Рабілася гэта дзеля таго, каб адсочваць поспехі сыноў і даваць дадатковую магчымасць практыкі. У лістах маладыя людзі апісвалі свае дасягненні, былі розныя здарэнні, навіны еўрапейскай палітыкі і г. д. Напрыклад, Крыштоф

Радзівіл раіў свайму сыну Янушу пісаць пісьма яму, маці, сёстрам, стрыечным братам, сябрам і некалькім старэйшым слугам [1, с. 213].

Адначасова з вывучэннем моў праходзілі курс філасофіі. Філасофію ў ранні Новы час вучылі абавязкова. Нават калі асвойвалі праграму па філасофіі дома ці ў школе, то падчас падарожжа бралі дадатковыя курсы. Так, Якуб Сабескі пісаў, што ў падарожжы абавязкова трэба знайсці прафесара для засваення курса філасофіі, бо айчынным ўзровень развіцця гэтай навукі яго не задавальняў [1, с. 160]. Пры гэтым важна адзначыць, што вялікая ўвага надавалася філасофіі з-за разумення, што з яе пачыналася асваенне шмат якіх іншых навук. Так, творы Платона і Цыцэрона былі абавязковымі для юрыдычнай адукацыі, Арыстоцель – для палітычнай і г. д. Але ж найбольшы ўплыў курса філасофіі быў на рыторыку.

Публічныя прамовы былі важным элементам палітычнай дзейнасці магнатаў і шляхты, з публічнага выступу на сойме ці соймаку пачыналася кар’ера маладога чалавека, таму няма нічога дзіўнага ў тым, што мастацтва прамовы было ў праграме навучання падчас падарожжа па Еўропе. Спасцігалі рыторыку наступным чынам: спачатку вучылі лацінскую мову, потым пачыналі чытаць творы старажытных аўтараў, абмяркоўвалі з настаўнікамі, бацькамі ці апекунамі сэнс прачытанага. Потым вучылі фрагменты на памяць і перакладалі на родную мову. А пасля, калі былі прачытаны і вывучаны асноўныя творы, пачыналі вучыцца складаць прамовы, дыскаутаваць з настаўнікамі і г. д. А ў Еўропе маладыя магнаты шукалі магчымасці ўдасканаліць свае навыкі прамоў: знайсці новыя трактоўкі старажытных тэкстаў, удасканаліць стыль выступленняў [6, с. 232]. Так, акрамя доказаў важнасці для палітыка ўмець добра прамаўляць і пералічэння антычных твораў лепшых прамоўцаў, Я. Сабескі даваў парады пра тое, як лепш засвоіць гэтую навуку. Сваім сынам ён пісаў, што аднымі з лепшых прамоўцаў у Еўропе з’яўляюцца французы, таму ў іх патрэбна вучыцца стылю прамаўлення, але ж не забываць, што лепшыя прамовы робяцца на лацінскай мове [5, с. 46].

У праграму навучання абавязкова ўваходзіла гісторыя. Польшкі гуманіст Якуб Гурскі ў сваім творы «Rada pańska» [7] адзначаў, што гісторыя – гэта вопыт папярэдніх пакаленняў, яна «дасць парады па прыняццю дзяржаўных рашэнняў, па кіраванню ўладаннямі, па мірным дамовам, саюзам і войнам. Гісторыя падобна на крышталёвае люстэрка, у якім мы бачым адлюстраванне ўсіх спраў людзей» [7, с. 53]. Магнаты і шляхта надавалі вялікае значэнне гэтай навуцы з-за таго, што ў гісторыі знаходзіліся ўзоры асабістых мадэляў паводзінаў, прыклады палітычных рашэнняў і іх вынікаў. Маладое пакаленне фарміравала свой светапогляд на занятках па гісторыі. Таму няма нічога дзіўнага ў тым, што да вывучэння гісторыі звярталіся ў адукацыйных падарожжах. Акрамя праслухоўвання лекцый еўрапейскіх гісторыкаў, важным элементам адукацыі было і чы-

танне гістарычных кніг. Так, Якуб Сабескі адзначаў, што прыватныя лекцыі – гэта добра і карысна, але абавязкова трэба кожны дзень чытаць кнігі [5, с. 47]. У напісанай ім інструкцыі да падарожжа сыноў у Парыж Якуб Сабескі нават прыкладаў спіс рэкамендаванай літаратуры, у які ўваходзілі працы Ціта Лівія, Гая Святонія Транквіла і інш. [5, с. 48].

Абавязковым для магната было веданне юрыдычных навук, бо ніводны магнат не мог абысціся без добрых ведаў у прававых пытаннях. Права было патрэбна не толькі падчас выканання сваіх службовых абавязкаў, публічнай дзейнасці, але і ў прыватным жыцці. Таму юрыдычныя навукі вывучалі даўжэй за астатнія і найбольш сістэматычна. Грунтоўныя парады наконт юрыдычных навук даў Давід Хільхэн у 1605 г. для Яна Станіслава Сапегі па просьбе Льва Сапегі, яго бацькі [8; 9]. Д. Хільхэн адзначаў, што з правам звязаны дыялектыка і этыка. Дыялектыка дапамагае «прайсці праз лабірынты законаў», а этыка – зразумець іх вытокі. Дарадца пісаў наконт юрыдычнай адукацыі: «Неабходна шмат слухаць, задаваць пытанні, спрабаваць зразумець і запомніць. Вы павінны штодзень дыскутаваць і спрачацца са сваімі спадарожнікамі па юрыдычных пытаннях, а таксама ўдзельнічаць у публічных дыспутах» [9, с. 5]. Акрамя такіх парад можна сустрэць і спіс кніг, якія былі абавязковымі для спасціжэння юрыдычнай навукі. Так, Якуб Сабескі адзначаў, што абавязковым з’яўляецца азнаямленне з Інстытуцыямі, Пандэктамі і Кодексамі Юстыніана [1, с. 162], што адзначалі і іншыя дарадцы і аўтары таго часу.

Такія навукі, як геаграфія, матэматыка, астраномія, фізыка, медыцына, не займалі вялікага месца ў шляхецкім навучанні. Вывучэнне геаграфіі было абмежавана практычнымі патрабаваннямі, успрымалі яе як навуковы дапаможнік для іншых навук, у першую чаргу гісторыі, якая была цесна звязана з мапамі. Так, Якуб Сабескі нават называў геаграфію другім вокам гісторыі [6, с. 240]. Таму да геаграфіі ў адукацыйных падарожжах звярталіся ў выключных выпадках, напрыклад, калі знаёміліся з нейкімі новымі мапамі ці рабілі персанальныя геаграфічныя адкрыцці.

Матэматыку падзялялі на геаметрыю і арыфметыку. Геаметрыя была патрэбна ў гаспадарцы і ваенных справах, а арыфметыка – у кіраванні маёнткамі, аплаце рахункаў і іншых фінансавых справах. Якуб Сабескі адзначаў, што геаметрыя патрэбна кожнаму шляхціцу, які займаецца ваеннай справай, яна «дае парады, якія дапамагаюць ствараць ваенныя лагеры, наладжваць баявое фарміраванне і весці аблогу гарадоў, таксама дае магчымасць будаваць падземныя тунэлі, рвы, валы, сховішчы для салдат і мноства ваенных механізмаў» [1, с. 161]. Акрамя таго, у працяг разважання наконт патрэбнасці геаметрыі Я. Сабескі пісаў: «не кажучы ўжо пра выкарыстанне ваенных машын, таранаў, пораху і розных агнявых вырабаў» [1, с. 161]. Як бачна з цытаты, геаметрыю бачылі часткай архітэктуры ці ваеннай стратэгіі. Найбольш разгорнута гэта адзначаў Станіслаў Ян Ябланоўскі, адзін з леп-

шых палкаводцаў Рэчы Паспалітай, у адукацыйных інструкцыях для сваіх сыноў. Так, там былі пералічаны навукі, якія абавязкова патрэбна ведаць. Сярод іх былі арыфметыка, геаметрыя, геаграфія і архітэктура ваенная і цывільная. Першая патрэбна для «ўмацавання гарадоў, захвату і абароны крэпасцей, падрыхтоўкі войск», а другая – «гэта навука будоўлі цэркваў, палацаў з усімі патрэбнымі прапорцыямі і ўпрыгожваннямі, гэта значыць вокнамі, калонамі» [2, с. 57].

Такія навукі, як астраномія, фізыка, медыцына, сустракаліся хутчэй як выключэнні. Астраномію сярод іншых патрэбных для шляхціца навук пералічыў Станіслаў Ян Ябланоўскі ў сваёй інструкцыі для сыноў [2, с. 57]. Медыцына згадвалася толькі такім чынам: «для шляхціца важна ведаць сваё цела і мець агульныя веды па медыцыне» [1, с. 71–72]. А пра фізыку і таго менш, згадвалася толькі тое, што трэба яе вучыць па кнігах аб прыродзе [6, с. 245].

Нельга абмінуць і пытанне мастацкай адукацыі: спевы, маляванне, танцы, ігра на музычных інструментах, у першую чаргу лютні, цытры, ліры. Часта бацькі катэгарычна называлі мастацтва марнаваннем часу, але былі і іншыя меркаванні. Паказальным з’яўляецца пазіцыя Якуба Сабескага адносна музычнай адукацыі. Калі Я. Сабескі заўважыў, што здольнасці да музыкі мае яго брат, Ян Сабескі, то прапанаваў яму навучыцца граць на ліры: «размова не ідзе аб тым, каб стаць музыкам, бо гэта было б надзвычай ганебна для цябе, але ж гэта магло б даць адпачынак ад клопатаў і працы» [1, с. 169]. У той жа час сваім сынам Якуб Сабескі пісаў, што быў бы вельмі незадаволены, калі б хто-небудзь з іх пажадаў навучыцца граць на любым музычным інструменце. І адзначаў, што «лепей музыкі вам граць будучь, чым вы самі сабе» [5, с. 50]. Такім чынам, мастацкая адукацыя часцей за ўсё набывалася ў вольны час і разглядалася толькі як спосаб адпачынку. З танцамі было інакш, яны ўваходзілі ў праграму навучання ў рыцарскіх школах, бо ў Еўропе культура танца была развіта, акрамя таго, у танцах бачылі элемент фізічнага выхавання.

Акрамя здабыцця ведаў, падчас падарожжа маладыя магнаты звярталі шмат увагі на свой фізічны стан. У XVI–XVIII стст. шмат пісалі пра неабходнасць штодзённага руху: шпацыры, гульня ў мяч, верхавая язда, вальтыжыроўка, фехтаванне і практыкаванні з іншай зброяй. Усім гэтым прапаноўвалі займацца кожны дзень, каб патрымліваць добры стан здароўя. Якуб Сабескі адзначаў, што «фізічныя практыкаванні для захавання здароўя вельмі патрэбны» і што трэба выкарыстоўваць любую магчымасць для руху, нават пайсці пешшу да касцёлу ў нядзелю, пры гэтым выбраць больш далёкі касцёл [1, с. 291].

Акрамя таго, фізічныя практыкаванні былі часткай ваеннай адукацыі, якую шмат хто атрымліваў падчас падарожжа. Такая адукацыя складалася з некалькіх пунктаў: розныя фізічныя практыкаванні, тэарэтычныя

веди, наведванне еўрапейскіх ваенных лагераў і агляд фартыфікацыйных збудаванняў. Фізічныя практыкаванні з пункту гледжання рыцарскай адукацыі цаніліся па-рознаму. Так, найбольш паважанымі былі практыкаванні са зброяй і верхавая язда. У Еўропе існавалі рыцарскія школы, якія давалі адпаведную адукацыю і былі вельмі папулярныя як сярод выхадцаў з ВКЛ, так і сярод арыстакратаў еўрапейскіх краін. Найлепш апісаў тое, чаму вучылі ў такіх школах, Януш Радзівіл у пісьме свайму бацьку з Лейдэна: «Я бачыў, як вясці аблогу і заваёўваць гарады, як трапіць у ворага з блізка і здалёк, як пракладаць сабе шлях да зачыненых ці таемных мясцін, як змагацца і перамагаць і як змагацца і прайграваць» [10].

Але ж была магчымасць шмат што зведаць і без такіх школ. Еўропа ў XVI–XVII стст. была вельмі неспакойным месцам, і гэта ўплывала на маршруты адукацыйных падарожжаў. Калі ў нейкім рэгіёне пачыналася вайна, то маглі зачыніцца ўніверсітэты, многія бацькі асцерагаліся адпуская туды сваіх сыноў. Але ж калі мэтай было атрыманне ваеннай адукацыі, то такія рэгіёны былі найлепшым шляхам здабыць патрэбныя веды. Гэтым скарысталіся Нідэрланды, якія за ваенныя дзесяцігоддзі сталі палігонам, на якім тэставалі найноўшыя дасягненні ўзбраення, удасканалілі абаронныя ўмацаванні і ваенную тэхніку. Так, лагер Моруца Аранскага прыцягваў моладзь з усёй Еўропы і быў лепшай тэарэтычнай і практычнай ваеннай школай. Сярод выхадцаў з ВКЛ у лагеры некаторы час правёў у якасці назіральніка і вучня Крыштаф Радзівіл [11, с. 50].

Такім чынам, індывідуальная праграма навучання маладых магнатаў падчас адукацыйных падарожжаў па Еўропе складалася з класічных і сучасных моў, рыторыкі, філасофіі, права. Абавязковымі былі чытанне, дыскусіі, фізічныя выхаванне. Ваенная адукацыя цанілася, шматлікія магнаты прайшлі праз рыцарскія школы Францыі і Італіі. Матэматыка, геаграфія, астраномія, фізіка, медыцына і іншыя ўключаліся ў праграму навучання не заўсёды. Выбар дадатковых навук быў індывідуальным, залежаў ад здольнасцей маладога чалавека, наказаў бацькоў ці праекта будучай кар’еры.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Kowalczyk, M. E. Ojcowskie synom przestrogi. Instrukcje rodzicielskie (XVI–XVII w.) / M. E. Kowalczyk, D. Żołędź-Strzelczyk. – Wrocław: CHRONICON, 2017. – 578 s.
2. Kowalczyk, M. E. Przestrogi i nauki dla dzieci. Instrukcje rodzicielskie (XVIII w.) / M. E. Kowalczyk, D. Żołędź-Strzelczyk. – Wrocław: CHRONICON, 2017. – 463 s.
3. Sobieski, J. Instrukcja Jakuba Sobieskiego kasztelana krakowskiego, oycy króla Jana III. Dana Panu Orchowskiemu z strony synów. Z manuskryptu przedrukowana / J. Sobieski. – Warszawa: Drukarnia Narodowa J. K. Mci, 1784. – 68 s.
4. Sobieski, J. Dwie podróże Jakuba Sobieskiego ojca króla Jana III. Odbyte po krajach europejskich w latach 1607–1613 i 1638 / J. Sobieski. – Poznań: Pompejusza i Spółki, 1833. – 227 s.

5. *Sobieski, J.* Instrukcyja JW. JM. Pana wojewody ruskiego (Jakuba Sobieskiego oycy króla Jana III) Ichmościom Panom Synom. Do cudzych krajów jadącym / J. Sobieski. – Warszawa: Drukarnia Józefa Ungra, 1865. – 53 s.

6. *Żołędź-Strzelczyk, D.* O przedsięwzięciu peregrynacyjej. Edukacyjne wojaże szlachty z Rzeczypospolitej w świetle instrukcji podróźnych / D. Żołędź-Strzelczyk. – Warszawa: Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, 2020. – 436 s.

7. *Górski, J.* Rada pańska, Wyd. W. Czermak / J. Górski. – Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1892. – 140 s.

8. Biblioteka Jagiellońska w Krakowie. – Zbiór Rękopisów. Rkps. 2279.

9. Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie // Zbiór Rękopisów. Rkps. – 1897. – S. 5–8.

10. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie // Archiwum Radziwiłłów. Dz. IV. Sygn. 178. – S. 1–2.

11. *Chachaj, M.* Zagraniczna edukacja Radziwiłłów od początku XVI do połowy XVII wieku / M. Chachaj. – Lublin: Wyd-wo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1995. – S. 171.

(Дата падачы: 26.02.2021 г.)

Ю. В. Кейко

Гродненский государственный университет
имени Янки Купалы, Гродно

J. Kejko

Yanka Kupala State University of Grodno, Grodno

УДК 94(476):271.2«1858/1863»

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОСЛАВНОГО ХРАМОВОГО СТРОИТЕЛЬСТВА В БЕЛАРУСИ В 1858–1863 ГГ.

FEATURES OF ORTHODOX CHURCH CONSTRUCTION IN BELARUS IN 1858–1863

В статье раскрывается процесс организации и осуществления православного храмового строительства на белорусских землях в 1858–1863 гг. Выявлены причины данного явления и его особенности по каждой губернии. Сделан вывод о роли и значении православного храмового строительства в отечественной истории.

Ключевые слова: православная конфессия; храмовое строительство; белорусские губернии.

The article reveals the process of organizing and implementing Orthodox church construction in the Belarusian lands in 1858–1863. The causes of this phenomenon and its features for each province are revealed. The author draws a conclusion about the role and significance of Orthodox church construction in national history.

Orthodox confession; Church construction; the Belarusian province.